

Essay

Tech-giganternes trussel mod det monitorerende demokrati

Af Johan Farkas, Postdoc,
Institut for Kommunikation, Københavns Universitet

Magtudredningen 2.0

Siden den første magtudredning blev gennemført for mere end 20 år siden, er der sket store forandringer i dansk demokrati. En af de største af disse kan findes i digitaliseringen og 'platformiseringen', der har fundet sted på tværs af det danske samfund. I dag formidles store dele af danskernes sociale kontakt, underholdning, debat og nyhedsbrug via udenlandske tech-giganter, der derigennem har opnået stor magt, forstået her som evnen til både at udvide, begrænse og påvirke hvordan danskerne indgår i sociale og politiske relationer samt tilgår ny viden.

Jeg vil i dette essay skitsere nogle af de udfordringer, som udenlandske tech-giganters indtog i Danmark har skabt og fortsat skaber for det danske demokrati. Jeg vil samtidig påpege tre områder, hvor der er brug for både mere forskning samt større demokratisk debat om denne nye magt. I min gennemgang vil jeg tage udgangspunkt i to forskellige begreber, nemlig Professor John Keane's teori om *det monitorerende demokrati* og Professor Shoshana Zuboffs teori om *overvågningskapitalismen*.

Det Monitorerende Demokrati

Den australske Professor i Statskundskab, John Keane, har i årtier studeret liberale demokratier verden over. Et af Keane's hovedbidrag er teorien om såkaldt 'monitory democracy' – hvad vi på dansk kan kalde det monitorerende demokrati. Ifølge Keane opblomstrede der i anden halvdel af det 20. århundrede en ny form for demokrati, der i dag kendetegner lande som Danmark. Keane beskriver denne styreform således i sin bog, *The Shortest History of Democracy*, fra 2022:

"It is a form of democracy defined by the rapid growth of many new kinds of extra-parliamentary, power-scrutinising mechanisms: 'guide dog', 'watchdog' and 'barking dog' institutions. Monitory democracy includes practices such as election monitoring, workplace co-determination and participatory budgeting. It also includes bodies such as future generations commissions, bridge doctors, truth and reconciliation forums and coral-reef monitoring networks" (p. 117)

På tværs af liberale demokratier findes i dag lokale, regionale, nationale, og internationale organisationer og grupper, der har til formål at holde øje med

magthavere – ikke mindst politikere og virksomheder – og derigennem sikre, at f.eks. valgløfter, menneskerettigheder og naturbeskyttelseslovgivninger overholdes.

Keane har også omtalt denne styreform som et 'vagthundsdemokrati', idet forskellige udenomsparlamentariske organisationer — herunder også journalister — opererer efter et ideal om at være en form for demokratisk vagthund, der holder øje med magthavere og forsøger at modvirke magtmisbrug og sikre, at demokratiske spilleregler overholdes.

Magtudredningen 2.0 kan ses som et godt eksempel på, at dansk demokrati netop er et monitorerende demokrati. Gennem uvildige undersøgelser og forskning forsøger vi i Danmark at sikre, at ingen enkeltaktør kan få ubegrænset magt eller misbruge den magt, de har fået.

Overvågningskapitalismen

Tech-giganterne udfordrer det monitorerende demokrati på en lang række områder, hvilket vi kan belyse gennem Professor Emerita Shoshana Zuboffs teori om overvågningskapitalismen, som hun udfolder i bogen *Overvågningskapitalismens tidsalder: Kampen for en menneskelig fremtid ved magtens nye frontlinje* fra 2019.

Zuboff definerer overvågningskapitalismen som "en ny økonomisk verdensorden, hvor menneskets tilværelse betragtes som et frit tilgængeligt råmateriale for hemmelige kommercielle metoder med henblik på indhentning, forudsigelse og salg" (p. 7). Hun skriver samtidig, at overvågningskapitalismen skaber "en ekspropriering af afgørende menneskerettigheder, der bedst kan forstås som et kup ovenfra, en omstyrning af folkets suverænitet" (p. 7).

I stigende grad domineres samfund verden over af tech-giganter, hvis overordnede modus operandi bygger på en gennemgribende overvågning af borgere i så stor en detaljegråd som overhovedet muligt. Målet med denne overvågning er at skabe økonomisk værdi ved at tilbyde præcise forudsigelser om individers adfærd, herunder forbrugsvaner, nyhedsvaner og politiske holdninger.

Vi ser denne logik udfolde sig i Danmark, når Meta f.eks. tilbyder såkaldt 'microtargeting', hvorigennem virksomhedens detaljerede viden om dets brugere anvendes til at tilbyde annoncering baseret på f.eks. lokation, køn, holdninger og adfærd. Vi ser det også, når Alphabet og OpenAI indsamler data fra hele internettet til at træne sprogmodeller som Gemini og ChatGPT for derigennem at kunne forudsige, hvad brugere gerne vil have svar på. Og så ser vi det i en nær fremtid i både det private erhvervsliv og i den offentlige sektor, når kunstig intelligens tages i brug til f.eks. til at forudse, hvem der er en god forsikringskunde, hvem der bør tilbydes et banklån, hvor politiet bør patrulje, eller hvem der snyder med sociale ydelser.

Denne udvikling er allerede i gang verden over og udfordrer monitorerende demokratier. Som Zuboff gør klart repræsenterer den altsigomgribende overvågning og de dertilhørende algoritmebaserede forudsigelser nemlig et fundamentalt nybrud, som udfordrer demokratiske rettigheder og beslutninger samt grundlæggende principper om magtdeling og armlængde. For både overvågningen og forudsigelserne er svære eller umulige at monitorere, og de drives af tech-giganter, der har en klar økonomisk interesse i lukkethed.

På hvilken måde påvirker dette dansk demokrati, kan vi spørge – både lige nu og i fremtiden? Hvordan påvirker det muligheden for at bevare og udvikle et dansk monitorerende demokrati, hvor magthavere kan forventes at blive gået efter i sømmene?

Tre store udfordringer for dansk demokrati

Jeg vil her skitsere tre måder, hvorpå tech-giganterne udfordrer det danske samfund og muligheden for at bibeholde et stærkt monitorerende demokrati, hvor uafhængige organisationer og instanser sikrer mod magtmisbrug og understøtter danskernes ret til selvbestemmelse.

Jeg har valgt at kalde disse:

1. Udfordringen ved de sorte bokse
2. Udfordringen ved den radikale ligestyldighed
3. Udfordringen ved undermineringen af journalistikken som vagthund

1. Udfordringen ved de sorte bokse

Den første store udfordring er de sorte bokse. Tech-giganterne udfordrer borgere, journalister og forskeres evne til at forstå og undersøge magt – ikke mindst den store magt som tech-giganter algoritmer har til at udvælge, sortere og fravælge den information, borgere modtager, og i stigende grad også de forudsigelser, der ligger bag vigtige økonomiske, sociale og politiske beslutninger.

Tech-giganter som Meta, Alphabet, ByteDance og Amazon er berømte og berygtede for deres lukkethed. Vi ved meget lidt om, hvordan, hvornår og hvorfor de justerer den information, vi alle sammen modtager. Over det sidste årti er disse virksomheders magt vokset drastisk, men sideløbende er det på mange måder kun blevet mere og mere vanskeligt for journalister og forskere at studere deres platforme og algoritmer.

Meta kunne uden varsel i morgen skrue ned for, hvor meget journalistik fra danske medier, som danskere modtager, og vi ville ikke vide, hvad der ligger bag denne beslutning, eller hvilke konsekvenser det har for vores samfund. De fleste borgere ville ikke engang opdage, at det var sket. Dette er ikke et tænkt eksempel, da sociale medier flere gange har gjort præcis dette; skruet ned for mængden af information, danskerne modtager fra medier tilmeldt Pressenævnet¹.

Det samme gælder indholdsmoderation. Mange danskere får hver dag fjernet eller nedprioriteret deres indhold. Dette er en central del af tech-giganternes arbejde, som i høj grad foregår i det skjulte. Kun via EU's nye Digital Services Act bliver platformene tvunget til at skabe lidt mere åbenhed. Zuboff beskriver dette således i sin bog om overvågningskapitalismen:

"Intet sted fremstår overvågningskapitalismes uhyrlige indflydelse på vidensfordelingen i samfundet mere håndgribelig end i den forhånende funktion som "indholdsmoderator", og intet sted er forbindelsen mellem økonomiske imperativer og vidensfordeling mere tydelig end i rationaliserede, daglige, arbejdsstrømmes banaliteter, hvor alverdens rædsler og hadefulde ytringer får

afgjort deres skæbne i et tempo og et omfang, hvor der kun er sekunder til at vende tommelfingeren op eller ned. Kun takket være ihærdigt arbejde fra en håndfuld undersøgende journalister og akademiske eksperter har vi overhovedet fået så meget som et glimt af disse yderst hemmelighedsfulde procedurer” (p. 596)

Ikke engang tech-giganterne nærmeste samarbejdspartnere må vide, hvordan deres algoritmer og arbejdsgange fungerer. Et godt eksempel kan findes i de faktatjekjournalister, der samarbejder med Meta som en del af virksomhedens 'Third-Party Fact-Checking Program'. I Danmark indgår faktatjekmediet TjekDet i dette program. De får derved penge fra Meta for at tjekke udsagn på Facebook og Instagram. I praksis er faktatjekkerne afhængige af AI-baserede værktøjer fra Meta, der både kommer med forslag til potentielle historier og nedprioriterer spredningen af indhold, faktatjekkerne har vurderet til at være falskⁱⁱ. Journalisterne må dog stort set intet vide om, hvordan disse systemer virker i praksisⁱⁱⁱ.

Denne lukkethed er ikke isoleret til Meta. Sælgere på Amazon og indholds-skabere på YouTube omtaler ofte tech-giganternes algoritmer som en altdefinerende magt for deres arbejde og succes, som hele tiden ændrer sig, og som de hele tiden skal forsøge at regne ud, hvordan virker. Der har gentagne gange været eksempler på, at disse sorte bokse giver tech-virksomhederne en enorm magt, der potentielt kan bruges til at skævvride økonomiske markeder og udfordre demokratiske rettigheder. Grundet virksomhedernes store lukkethed, er det dog svært at monitorere denne magt, som vi ellers har en stærk tradition for i Danmark. Det er samtidig utroligt svært at have en kvalificeret debat om, hvordan tech-giganterne påvirker det danske samfund, når forskere og journalister har ringe muligheder for at undersøge dem.

2. Udfordringen ved den radikale ligegyldighed

Den anden udfordring er det Professor Zuboff kalder tech-giganternes radikale ligegyldighed, når det gælder kvalitet af indhold samt idealer om dannelse, deliberation og demokrati. Kort sagt opererer tech-giganterne efter ét overordnet mål: at brugere skal tilbringe så lang tid på deres platforme som muligt, så de kan afgive så meget data om sig selv som muligt, så tech-giganterne kan skabe så detaljeret en

profil på hver enkelt person som muligt, så de derefter kan omsætte denne viden til økonomisk kapital ved f.eks. at tilbyde personificerede reklamer eller andre former for forudsigelser.

En konsekvens af denne styrende logik er, at sociale medie-virksomheder som Meta, X og TikTok har et økonomisk incitament til at sidestille vidt forskellige typer af indhold, uanset kvalitet, og lade brugernes adfærd afgøre, hvad de hver især modtager af information. Dette udfordrer grundlæggende værdier om dannelse, uafhængighed, troværdighed, og kvalitet, der ellers historisk har spillet en central rolle for danskernes mediebrug, ikke mindst gennem public service-medier.

Zuboff beskriver den radikale ligegyldighed fra tech-giganterne som en direkte modsætning til traditionel journalistik:

"Foreløbig er den største udfordring for den radikale ligegyldighed kommet fra Facebook og Googles overambitiøse tanker om at erstatte professionel journalistik på internettet. Begge koncerner har anbragt sig et sted midt mellem udgivere og deres egne brugergrupper og underlagt journalistisk "indhold" de samme enslighedskategorier, som dominerer overvågningskapitalismens andre landskaber. I formel forstand er professionel journalistik det diametralt modsatte af radikal ligegyldighed. Journalistens opgave består i at skrive nyheder og analyser for på denne måde at skille sandt fra falsk. Denne afvisning af enslighed er kendetegnende for såvel journalistikkens eksistensberettigelse som dens organiske gensidighed med læserne. Under overvågningskapitalismen bliver sådanne former for gensidighed imidlertid udvisket. Et lærerigt eksempel var Facebooks beslutningen om at standardisere præsentationen af indholdet i sit nyhedsfeed så alle nyhedshistorier mere eller mindre så ud på samme måde" (p. 594)

På platforme som Facebook, X og TikTok præsenteres personlige opdateringer, dansk journalistik, udenlandske influencere, misinformation og svindel alt sammen side om side uden nævneværdig visuel forskel. Det ene øjeblik læser brugerne en overskrift fra Ekstra Bladet, det næste øjeblik møder de en visuelt identisk overskrift fra en kopi af Ekstra Bladet, der fortæller dem, at Mads Mikkelsen er blevet rig på Bitcoin, og det

samme kan de. Sidstnævnte kan være en annonce betalt fra et helt andet land, selvom det ikke er til at se. Denne type svindel burde være let at forebygge for virksomheder med milliardomsætninger; alligevel er det udbredt.

Ensartethed er et aktivt valg, som tech-giganterne har taget. De kunne sagtens vælge at prioritere, at f.eks. danske nyheder fra medier tilmeldt Pressenævnet havde prioriteret for danske brugere, både visuelt og i den algoritmiske kuratering. Virksomhederne kunne ligeledes vælge, at unge mennesker i langt højere grad mødte alderssvarende indhold, og at børn under 13 ikke let kunne omgå aldersbegrænsninger. I stedet har man valgt, som Zuboff siger, den radikale ligegyldighed. Alt indhold der kan få brugerne til at blive lidt mere, så de kan afgive lidt mere data, er som udgangspunkt godt indhold.

Dette er også grunden til, at udenlandsk påvirkning er en stigende trussel, idet udenlandske aktører let kan blande sig i andre landes debatter – en trussel der i Danmark formentlig vil vokse i takt med, at automatiske oversættelser bliver bedre. Selvom tech-giganterne flere gange har lovet at gøre mere på dette område, så forbliver det grundlæggende problem, at det stort set er umuligt uafhængigt at monitorere deres indsatser.

Alt dette påvirker potentielt sammenhængskraften i det danske demokrati. Op gennem det 20. århundrede har både nyheder, information og underholdning i Danmark været tæt forbundet med demokratiske værdier om dannelse, troværdighed, fællesskab, magtdeling, og fælles samtale. Som Zuboff minder os om, har professionelle journalister historisk været alt andet end ligeglade med kvaliteten af den information, som borgerne har modtaget. Med tech-giganternes radikale ligegyldighed udfordres disse værdier.

3. Udfordringen ved undermineringen af journalistikken som vagthund

Dette bringer os til den tredje og relaterede udfordring, nemlig undermineringen af journalistikken som vagthund. Tech-giganternes grundlæggende forretningsmodeller udfordrer journalistikkens rolle som demokratiets vagthund — og derved også det

monitorerende demokrati — ved at overtage store dele af journalistikkens historiske annonceindtægter uden at bidrage tilsvarende. I fremtiden vil det formentlig blive sværere for danske medier at få tingene til at løbe rundt, særligt når det gælder tidskrævende graverjournalistik, der ellers har været et af journalistikken vigtigste bidrag til Danmark som monitorerende demokrati.

I de tilfælde hvor tech-giganterne endda forsøger at støtte medier, udfordrer dette paradoksalt nok også journalistikkens rolle som vagthund. I Metas faktatjekprogram får journalister f.eks. ingen penge, hvis de faktatjekker politikere på virksomhedens platforme. I stedet for at støtte vagthunde, der holder øje med dem, som har størst politisk magt, beder Meta eksplicit faktatjekkerne om at ikke at påtage sig denne rolle^{iv}. Meta forsvarer deres beslutning ved at sige, at de ikke vil blande sig, når legitime politikere ytrer sig^v. Men uden evnen til at fortælle vælgere, når politikere lyver, redefineres journalistikkens rolle væk fra det monitorerende demokrati.

///

Med disse tre udfordringer har jeg forsøget at skitsere nogle af de måder, hvorved dansk demokrati som et monitorerende demokrati udfordres af udenlandske tech-giganter. I mine øjne er der ingen lette løsninger. I stedet er der behov for løbende forskning og kritisk debat om behovet for grundstrukturelle ændringer, herunder muligheden for public service-alternativer.

Magtudredningen 2.0: Essay-serien

En central del af Magtudredningen 2.0 er en bred inddragelse af forskere, hvis forskning kredser om et eller flere af magtudredningens temaer. Som led i projektet blev der i foråret 2024 afholdt 15 forskerworkshops, hvor oplægsholdere efterfølgende blev inviteret til at omarbejde deres oplæg til et essay. Essay-serien er forfatternes perspektiver på centrale tematikker for en dansk magtudredning og har forfatterne som afsender.

Dette essays er en del af tema 14 i Magtudredningen 2.0's forskningsplan: Hvilken indflydelse har tech-giganterne på det danske demokrati?

Siden den første magtudredning står tech-giganterne som væsentlige nye aktører. Dette tema dykker ned i den magt, som tech-giganterne udøver over det danske demokrati, og mulighederne for at regulere denne magt på eksempelvis EU-niveau. Temaet fokuserer blandt andet på den rolle, kunstig intelligens, algoritmer og andre aspekter ved platformene spiller for den offentlige samtale eksempelvis ved at ændre mediernes forretningsmodeller. Temaet vil også belyse, hvordan algoritmer påvirker delingen af information online, og hvordan eksterne aktører, såsom udenlandske tjenester, kan påvirke informationslandskabet gennem platformene.

Litteratur

- ⁱ Louise Reseke, "Facebook Afviser Påstand Om Spin: Derfor Skruer vi Ned for Medier," *Finans*, January 15, 2018, <https://mediawatch.dk/Medienyt/Web/article10203509.ece>; Morten Bay, "Facebook Nedprioriterer Nyhederne," *Politiken*, July 10, 2016, <https://politiken.dk/danmark/forbrug/digitalt/art5628990/Facebook-nedprioriterer-nyhederne>; Martin Ingolf, "Tag Dit Newsfeed Tilbage! Information Dropper Facebook," *Information*, May 5, 2018, <https://www.information.dk/indland/2018/05/tag-dit-newsfeed-tilbage-information-dropper-facebook>; Jens Bostrup and Silja Thøgersen, "Facebook Skruer Ned for Nyhederne Efter Omfattende Politisk Misbrug," *Politiken*, January 12, 2018, <https://politiken.dk/viden/tech/art6291715/Facebook-skruer-ned-for-nyhederne-efter-omfattende-politisk-misbrug>.
- ⁱⁱ Mike Ananny, "The Partnership Press: Lessons for Platform-Publisher Collaborations as Facebook and News Outlets Team to Fight Misinformation," 2018, <https://doi.org/10.7916/D85B1JG9>; Michelle Amazeen, "The Promise and Pitfalls of Fact-Checking in 2022," *Επιστήμη Και Κοινωνία: Επαθεώρηση Πολιτικής Και Ηθικής Θεωρίας* 43 (February 12, 2024): 11–33; Otávio Vinhas and Marco Bastos, "The WEIRD Governance of Fact-Checking and the Politics of Content Moderation," *New Media & Society*, November 29, 2023, 14614448231213942, <https://doi.org/10.1177/14614448231213942>.
- ⁱⁱⁱ Ananny, "The Partnership Press"; Mette Bengtsson et al., "Fact-Checkers, Algorithms, and Tech Companies: Between Automation and Autonomy in the Relational and Dispersed Construction of Ethos," in *The Character in the Machine: Ethos, Technology, and AI in a Digital Society*, ed. Aaron Hess and Jens Kjeldsen (Routledge, forthcoming); Silvia Montaña-Niño et al., "Fact-Checking the Pandemic in the Global South: Correction Strategies by Latin American and African Meta Fact-Checkers," *AoIR Selected Papers of Internet Research*, 2022, <https://doi.org/10.5210/spir.v2022i0.13057>.
- ^{iv} Nick Clegg, "Facebook, Elections and Political Speech," September 24, 2019, <https://about.fb.com/news/2019/09/elections-and-political-speech/>; Vinhas

---

and Bastos, "The WEIRD Governance of Fact-Checking and the Politics of Content Moderation."

ˆ Clegg, "Facebook, Elections and Political Speech."